

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies

Burger, J.P.

Citation

Burger, J. P. (2014, January 29). *Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies*. Boom Lemma, Den Haag. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23180>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23180>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23180> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Burger, Peter

Title: Monsterlijke verhalen : misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies

Issue Date: 2014-01-28

Hoofdstuk 5

Gedrogeerd en misbruikt: retorische geschiedenis van een verhaalmotief

5.1. Inleiding: Naaldprikmysterie in Drentse disco

Op 21 april 2008 gebeurde er in café Hofsteenge in het Drentse Rolde iets eigenaardigs. Het *Dagblad van het Noorden* deed er een dag later verslag van op de voorpagina:

Jongeren geprikt met naalden in disco

Door Jordy Boschman

Rolde/Assen – In café Hofsteenge in Rolde zijn zaterdagavond minstens zes jongeren geprikt met een injectienaald waarin vermoedelijk de drug ghb zat. Eén van hen is per ambulance naar het ziekenhuis vervoerd, de anderen zijn bij de huisartsenpost in Assen geweest voor onderzoek.

Dat zeggen twee moeders van slachtoffers uit Assen. Ze doen binnenkort aangifte bij de politie.

Een 14-jarig meisje uit Assen werd rond elf uur voor de eerste keer geprikt, vertelt haar moeder. Nadat ze buiten bij was gekomen van haar duizeligheid, liep ze het café weer in waar ze rond één uur wederom in haar arm gestoken werd. Ze zag een vrouw met een naald in haar hand wegrekken. De moeder: ‘In haar arm zijn de twee prikgaatjes nog zichtbaar.’ [...]

Kop en lead presenteren het prikincident als een feit. In de tweede alinea neemt de verslaggever enige afstand door het gebeurde toe te schrijven aan een bron ('Dat zeggen twee moeders...'), maar hij maakt hun weergave tot de zijne door hen te omschrijven als 'moeders van *slachtoffers*', niet van 'meisjes' of 'vermeende slachtoffers'.

Twijfels over de toedracht zijn duidelijker hoorbaar in een nieuwsuitzending van RTV Drenthe. In een kruisgesprek vraagt de nieuwslezeres aan verslaggever Rinus Bouwmeester: 'Hoe hard is deze zaak nou eigenlijk? Houdt de politie bijvoorbeeld ook rekening met valse aangiften?' De verslaggever lijkt hierin een vraag te horen naar de hardheid van het *nieuws*, en bezweert bij voorbaat kritiek door zijn ethos te verstevigen en de vraag over de waarheid van het gebeurde neer te leggen bij een andere partij, de politie:

Bouwmeester: Jaaa, kijk, eh... Journalisten moeten zich baseren op harde feiten en het enige feit dat echt keihard is, is dat die meisjes aangifte hebben gedaan en ehm, maar of het werkelijk ook gebeurd is waarvan zij zeggen dat gebeurd is, ja, dat zoekt de politie nu op dit moment uit.

Nieuwslezeres: Tot slot: hoe nu verder?

Bouwmeester: Ja, de politie moet dat uitzoeken lijkt mij, het is een ernstige zaak. Uitgaan dat doe je in veiligheid lijkt mij en het lijkt mij goed dat de politie dat uitzoekt en met behulp van – er waren een paar honderd discogangers in die zaal – moet het lijkt mij mogelijk zijn de daders te achterhalen als die er zijn en zo de veiligheid in een uitgaansgelegenheid te kunnen bevorderen.⁷⁹

Hier horen we de journalistieke routine haperen: de vuistregels voldoen niet meer. De verslaggever lijkt zich te realiseren dat het 'keiharde' feit van de aangifte niet is wat de kijkers willen weten, en zoekt tot slot de veilige haven van de doxa op: 'Uitgaan dat doe je in veiligheid.'

Heel andere geluiden over deze zaak zijn te beluisteren in de lezerscommentaren op de website van het *Dagblad van het Noorden*. Reageerders spreken schande van de ouders die hun dochters van 14 en 15 niet eerder thuis lieten komen. Sceptici wijzen er bovendien op dat het niet mogelijk is om iemand tegen zijn wil te injecteren met GHB of veronderstellen dat de meisjes het voorval hebben verzonnen om hun eigen drugsgebruik te maskeren. De meningen lopen hier sterker uiteen dan in de berichtgeving: waar de een massahysterie vermoedt, denkt de ander dat de meisjes echt zijn ontsnapt aan daders die hoopten dat zij alleen naar huis zouden fietsen en in het bos tussen Rolde en Assen een makkelijke prooi zouden zijn?⁸⁰

79 www.youtube.com/watch?v=u6yLejLlK3s, geplaatst 23 april 2008, geraadpleegd 13 okt. 2008.

80 www.dvhn.nl/nieuws/noorden/article3405500.ece/Jongeren_wellicht_ge%C3%AFnjecteerd_met_drug_in_caf%C3%A9_Hofsteenge, geraadpleegd 13 okt. 2008.

Het verhaal over de heimelijke injecties in café Hofsteenge is een misdaadsage: een verhaal over een uitzonderlijke vorm van misdaad waarvan de waarheid ter discussie staat. Die waarheid wordt met uiteenlopende retorische middelen geconstrueerd in mainstream media als het *Dagblad van het Noorden* en RTV Drenthe en in het vernaculaire medium van het lezersforum.

Het verhaal over deze pogingen tot drogering maakt deel uit van een traditie: het gegeven van meisjes en vrouwen die in het uitgaansleven worden bedwelmd om hen te misbruiken is een verhaalmotief dat al meer dan honderd jaar in West-Europa en Noord-Amerika voorkomt in uiteenlopende teksten. Behalve in fictie (romans, speelfilms, soaps), verscheen het in feitenverslagen: verhalen over persoonlijke belevenissen, nieuws en justitiële en wetenschappelijke rapporten. Waar het als feit werd gepresenteerd, stond het waarheidsgehalte ervan vaak ter discussie.

De komende drie hoofdstukken gaan over de journalistieke en vernaculaire retorica van dit verhaalmotief: de retorica van de waarheid, waarin de manier waarop de discussiedeelnemers hun betrouwbaarheid versterken (*ethos*) en de argumenten die zij gebruiken (*logos*) centraal staan, en de retorica van de waarde, dat wil zeggen de manier waarop zij boodschappen overbrengen over zedelijk gedrag door verhalen over drogering en misbruik te presenteren als exemplarische geschiedenissen die de aard van sociale problemen typeren (*logos*) en als schrijvende voorbeelden die een beroep doen op het gevoel (*pathos*).

5.2 Retorica rond de gevaren van heterosociale ruimten

Dit hoofdstuk biedt een historisch en internationaal overzicht van het retorische gebruik van dit verhaalmotief in de context van maatschappelijke debatten en journalistieke ontwikkelingen. Het onderzochte materiaal gaat terug tot het einde van de negentiende eeuw, een periode waarin de moderne Westerse journalistiek zijn intrede doet, met een massaal bereik, nieuwe vormen van nieuwsgaring zoals het interview en de undercoverreportage, en nieuwe verhalende genres (Broersma 2007; Wijffjes 2004:30-31). In dezelfde periode ving een grootscheeps zedelijkheidsoffensief aan tegen seksueel misbruik van vrouwen en meisjes, waarin een journalist – de Londenaar W.T. Stead – een van de voortrekkers was, en het motief ‘gedrogeerd en misbruikt’ een van de retorische topen.

De retoriek van Stead (waarover meer in § 5.4.2) zou een vervolg krijgen in andere debatten die zich afspelen tegen een achtergrond van ontwikkelingen in de economische en seksuele zelfstandigheid van jonge vrouwen en meisjes, verstedelijking, migratie en mobiliteit. Tegen die achtergrond worden voortdurend debatten gevoerd over de regulering van ‘heterosociale’ ruimten (Hunt 2002): de openbare ruimten waarin jonge mannen en vrouwen elkaar kunnen ontmoeten, met een potentieel seksueel vervolg, zoals treincoupés (Richter 2005) en ijssalons (Ellis 2009). ‘Ruimte’ ver-

wijst zowel naar plaats als naar tijd: een neutrale plaats kan na zonsondergang veranderen in een plaats vol mogelijkheden en risico's.⁸¹ Ook zijn deze ruimten niet alleen heterosociaal in de zin van een ontmoetingsplaats voor beide geslachten, ze zijn het ook in de zin dat jonge mannen en vrouwen van verschillende sociale en etnische herkomst er met elkaar in contact kunnen komen.

De gevaren van deze heterosociale ruimten komen in onze tijd in het nieuws als breezerseks, loverboys, verkrachtingsdrugs en groepsverkrachtingen in kelderboxen; honderd jaar geleden betroffen de zorgen de handel in blanke slavinnen en heimelijke injecties met verdovende middelen in bioscopen, maar het gaat om vergelijkbare maatschappelijke problemen en projecten.

In de retorica over de risico's van heterosociale ruimten spelen voorbeeldige verhalen een voorname rol: deze verhalen typeren het probleem en doen een krachtig beroep op de emoties van het publiek. Een van die verhalen is dat over de onvrijwillige drogering. In dit hoofdstuk schets ik hoe dit verhaal is gebruikt in de retorica rond de handel in blanke slavinnen aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Paragraaf 5.3 geeft een beknopt overzicht van 'gedrogeerd en misbruikt'-verhalen als ongeautoriseerde en geautoriseerde kennis. De rest van het hoofdstuk is gewijd aan de retorische rol die dit verhaalmotief speelde in de constructie van de handel in blanke slavinnen rond 1900.

Het volgende hoofdstuk (6) zoomt in op één episode uit deze periode: de verhalen die vanaf 1913 in New York circuleerden over vrouwen die in uitgaansgelegenheden werden belaagd door vrouwenhandelaars met verdovende injecties. Centraal hierin staat het ethos van de *New York Times*: de manier waarop deze krant de verhalen construeerde als gevallen van hysterie en geruchtenvorming wordt beschreven tegen de achtergrond van veranderende journalistieke pretenties en praktijken en van overeenkomstige verhalen in het filmamusement.

In hoofdstuk 7 keren we terug naar het heden. Dit concentreert zich op de hedendaagse retorica rond verkrachting met behulp van drugs als een nieuwe vorm van misdaad. Berichtgeving in traditionele nieuwsmedia wordt hierin gecontrasteerd met vernaculaire discussies op online forums.

5.3 'Gedrogeerd en misbruikt': ongeautoriseerde en geautoriseerde kennis

In hoofdstuk 1 zagen we dat in onderzoek naar sagen een objectivistisch en itemgericht perspectief vigeert, waarin de sage wordt gedefinieerd als een verhaal met bepaalde kenmerken. Zo zouden sagen niet waar zijn en zich vooral verbreiden via informele, vaak mondelinge kanalen. Tegenover deze essentialistische benadering plaatst deze

81 Moore & Valverde 2000 spreken in navolging van Bakhtin van 'chronotopen'.

studie een constructionistisch en procesgericht perspectief. Een van de uitgangspunten daarvan is dat uitingen van geloof en ongeloof gelijkelijk object van analyse zijn.

Wanneer we met deze blik de verzameling verhalen met het motief ‘gedrogeerd en misbruikt’ overzien, valt op dat het gegeven enerzijds gelabeld is als sage, gerucht, bijgeloof, volksgeloof of wijdverbreide misvatting, maar anderzijds als reëel bestanddeel van een ernstig maatschappelijk probleem. Op grond van deze status zijn de verhalen in twee groepen te verdelen: enerzijds de ‘ongeautoriseerde kennis’ van verhalen die door autoriteiten (wetenschappers, politie en justitie, journalisten) worden bestempeld als onwaar en alleen geloof vinden op vernaculaire vertelvelden; anderzijds de ‘geautoriseerde kennis’ van gevestigde nieuwsmedia en politieke, wetenschappelijke en juridische fora.

De eerste, ongeautoriseerde categorie vormt van oudsher de kern van wat onderzoekers definiëren als sagen, of – als het verhaalkarakter minder prominent is – als gerucht, volksgeloof of bijgeloof. Zo signaleren folkloristen en sceptici sinds de jaren vijftig het geloof dat een aspirientje in de cola werkt als een afrodisiacum.⁸² Adriaan van Dis gebruikte deze variant van het motief in zijn roman *Zilver of het verlies van de onschuld* (1988) om de seksuele onwetendheid van de hoofdpersoon Zilver te benadrukken. In een passage die omstreeks 1960 speelt, krijgt Zilver les van een wereldwijze vriend:

Gerard legt hem alles uit: hoe erin, van boven of eronder, en over sap en zaad. Hij kan met één hand een bh losmaken en ziet aan duimen of zij ongesteld zijn ja of nee: hoe dikker de muis, hoe erger het is. Als je een aspirientje in hun Coca-Cola doet, worden zij opgewonden en willen zij meer. (p. 149)

Het mag niet baten: ‘Zaterdag gaan ze weer dansen, bij de neef van de notaris. Het buisje aspirine schudt in zijn broekzak. Linda drinkt geen Coca-Cola’ (p. 151).⁸³

Deze verhalen zijn het veld van informele conversatie nauwelijks ontstegen, al zijn ze paradoxaal genoeg het best bewaard in publicaties van auteurs die er niet in geloven. Hetzelfde geldt voor het volgende verhaal. Een student krijgt last van onverklaarbare pijn in zijn anus. Het blijkt dat zijn homoseksuele huisgenoot hem regelmatig verdooft met ether en misbruikt. Dit verhaal, dat onder folkloristen bekend staat als ‘The Gay Roommate’ of ‘The Ether Bunny’, wordt, sinds de jaren negentig, met name verteld in

82 In de VS (Bell 1976:61, 65; Evans 1955:230), Spanje (Pedrosa 2004:253) en Italië (Montale 2003:125).

83 Het verhaal bereikte mij ook als gerucht: anno 1984 zouden jongemannen in een Haagse discotheek Chefarine 4 in de cola van aantrekkelijke meisjes doen; dit werkte als Spaanse Vlieg en verzekerde hen van gemakkelijk gezelschap voor de nacht (brief van lezeres, 19 aug. 1993).

de Verenigde Staten.⁸⁴ Behalve in informele conversatie is het te vinden in populaire verzamelingen *urban legends* en in academische publicaties van folkloristen.⁸⁵

Ook de volgende variatie op het ‘gedrogeerd en misbruikt’-motief circuleerde als serieuze waarschuwing vooral in vernaculaire circuits en als voorbeeld van een sage in formelere uitingen. Op nujij.nl, een populaire site waar gebruikers eigen nieuws kunnen plaatsen, schrijft ‘Madelon’:

In verschillende verkrachtingszaken zijn de middelen Rohypnol en Progesterex door een drankje gemixt. Rohypnol zorgt voor geheugenverlies, Progesterex wordt gebruikt voor sterilisatie van grote dieren; bij mensen is het effect blijvend!⁸⁶

Andere voorbeelden van deze waarschuwing heb ik in Nederland niet aangetroffen,⁸⁷ maar in de VS, Engeland en Italië circuleert het verhaal over Progesterex als ketting-mailtje (Mikkelson & Mikkelson 2007a; Toselli 2004:122-124). In Engeland bereikte het ook de landspolitiek, zij het kort. Het Britse parlementslid Lynne Featherstone vroeg de minister van Binnenlandse Zaken in 2006 wat hij vond van het gebruik van Progesterex in gevallen van *date rape*. Het antwoord dat ze ontving, was dat het middel niet bestond.⁸⁸

De manifestaties van het ‘gedrogeerd en misbruikt’-motief die in de voorgaande alinea’s zijn beschreven, lijken zich te kenmerken door een overzichtelijke verdeling van *believers* en *debunkers* over verschillende vertelvelden: de *believers* domineren vernaculaire velden, de *debunkers* de officiëlere. Dit bevestigt de traditionele visie op sagen als onware verhalen die alleen geloof vinden bij ‘het volk’.

Deze overzichtelijkheid is echter een effect van de geraadpleegde bronnen, die vooral afkomstig zijn van *debunkers*. Als we de blik verbreden naar gevallen waarin verhalen met het ‘gedrogeerd-en-misbruikt’-motief als waar worden gepresenteerd op officiëlere vertelvelden, vervaagt deze tweedeling en blijken vernaculaire en officiële vormen van discours onlosmakelijk met elkaar verbonden.

84 Al tekende ik ook een Nederlandse versie op: een juriste vertelde me hoe ze het verhaal had gehoord in het Engelse Hull, waar ze als uitwisselingsstudente verbleef (12 nov. 1996). De plot is overigens al meer dan een eeuw oud en komt ook voor in moppen: al in 1886 vertelde de Engelse ontdekkingsreiziger en geleerde Richard Burton over een sjeik Nasr, die jonge Europese matrozen dronken voerde en misbruikte, zodat zij de volgende ochtend klaagden dat ze aan de vele champagne een pijnlijk achterste hadden overgehouden (Legman 1975:156).

85 Brunvand 1993:308-311, 1999:431-432, 2004:227-229; Ellis 1990; Mikkelson & Mikkelson 2007b; Whatley & Henken 2000:95-99, 101-102.

86 www.nujij.nl/vrouwen-meisjes-op-vakantie-in-frankrijk-of-als-je.1680063.lynkx, geraadpleegd 8 sep. 2008.

87 Zie voor een Vlaamse variant over een ‘verkrachtingspil’ die het slachtoffer verlamt Top 2008:165.

88 www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmhansrd/vo060418/text/60418w74.htm#60418w74.html_wqn8, geraadpleegd 8 sep. 2008.

In journalistieke teksten over gedwongen prostitutie, *date rape* en andere vormen van seksueel misbruik wordt drogering frequent genoemd als onderdeel van de modus operandi van de daders. Ook in de rechtszaal, in romans, in pamfletten van sociale hervormers en in andere formele vormen van discours zijn ‘gedrogeerd en misbruikt’-verhalen aangewend om de realiteit en het verwerpelijke van het misbruik te benadrukken.

Sagenonderzoekers hebben deze formelere vormen van discours altijd stiefmoederlijk behandeld. Een voorbeeld hiervan is de klassieke studie van Edgar Morin over ‘het gerucht van Orléans’ (1970). In de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig ging in Orléans, Amiens en andere Franse steden het verhaal dat jonge vrouwen in de paskamers van hippe kledingboetieks werden verdoofd en ontvoerd door handelaren in blanke slavinnen.⁸⁹ Daarbij werden met name boetieks genoemd van joodse eigenaars. Morin karakteriseert deze verhalen als puur mondeling circulerende geruchten, maar vermeldt zelf iets wat dat tegenspreekt: ze hadden voorlopers in pulp-fictie en sensatiejournalistiek (Froissart 2000:94-96; Morin 1982:17-19).

Een ander voorbeeld van deze miskenning van formelere vormen van discours is het artikel over *date rape*-sagen van Greenberg (1973). Greenberg analyseerde verhalen van Amerikaanse studentes over drogering en verkrachting als hedendaagse sagen. Ze benadrukt dat de definitie van dit genre notoir lastig is, maar houdt zelf vast aan communicatie in kleine groepen als elementair kenmerk. Toch bevatten de interviewtranscripten waarop ze haar analyse baseert tal van verwijzingen naar versies van het verhaal in nieuws- en amusementsmedia (p. 138-139).

Dezelfde problemen met afbakening zijn te vinden in een Amerikaans boek over wijdverbreide misvattingen, waarin de angst dat een vrouw na een injectie wordt ontvoerd door handelaren in blanke slavinnen wordt gekwalificeerd als ‘One of the most deep-rooted of *folk*-fears in relation to drugs’ (Evans 1955:232-233, mijn cursivering). Als voorbeelden citeert de auteur echter een roman van Nancy Mitford, *The pursuit of love* (1945), en een artikel in *Time* van 16 augustus 1948 – geen van beide ‘volkse’ publicaties.⁹⁰

Uit deze eerste verkenning van de materiaalverzameling kunnen we concluderen dat ‘gedrogeerd en misbruikt’-verhalen zowel op vernaculaire als op officiële vertelvelden als geloofwaardig zijn voorgesteld. Als we willen begrijpen hoe dit verhaal-motief in de loop van de geschiedenis retorisch is gebruikt, zullen we daarom behalve

89 De verhalen waren ook bekend in Vlaanderen. *De Standaard*, 26/27 okt. 1968: “‘Internationale handel in blanke slavinnen opgerold.’ Leuven nu slachtoffer van een oud roddelverhaal.’ Het gerucht ging daar, aldus de krant, dat er in een zekere handschoenenwinkel regelmatig vrouwen verdwenen, en dat de politie er enkele had teruggevonden in het pand, gekneveld en gedrogeerd, klaar voor transport naar Noord-Afrika of Noord-Amerika. Hetzelfde gerucht zou volgens de krant ook hebben gecirculeerd in andere Vlaamse steden.

90 Het standaardverhaal, aldus Evans, gaat over een meisje dat alleen naar de film gaat. Een oudere vrouw komt naast haar zitten, geeft haar een injectie en brengt haar met de hulp van een ouvreuse naar buiten, onder het voorwendsel dat het haar dochter is die onwel is geworden.

populaire en ongeautoriseerde kennis dus ook officiële en geautoriseerde kennis in de beschouwing moeten betrekken.

5.4 De retorica van verhalen over blankeslavinnenhandel

De eerste onderzochte episode waarin ‘gedrogeerd en misbruikt’-verhalen officiële status kregen, is die van de blankeslavinnenhandel.

Zoals we zagen in hoofdstuk 2 onderscheidt Donovan in haar onderzoek naar misdaadsagen (2002, 2004) drie categorieën van *logos* in discussies over de waarheid van deze verhalen: *debunking*, *fervent geloof* en *symbolisch geloof* (ook aangeduid als *instrumenteel* of *voorwaardelijk geloof*). De eerste groep hecht geen enkel geloof aan het verhaal. De tweede bestaat uit *moral crusaders* die de waarheid en de urgentie ervan bepleiten. De derde, ten slotte, bestaat uit discussiedeelnemers die redeneren: je weet maar nooit. Aan deze vormen van geloof heb ik nog een hypothetische vierde toegevoegd: ervaringsgeloof, het geloof van hen die de waarheid van het verhaal beargumenteren op grond van eigen ervaring. Zijn deze groepen ook terug te vinden in het onderhavige materiaal? Welke argumenten worden naar voren gebracht om geloof of ongelooft te schragen? En door wie?

Hoe zetten de deelnemers aan het debat over blankeslavinnenhandel hun *ethos* in? Versterkten journalisten hun *ethos* door hun betrouwbaarheid af te zetten tegen die van andere media en bronnen (*grenswerk*)? En, om te beginnen, hoe werden verhalen over blanke slavinnen gebruikt als pathosmiddel?

5.4.1 Pathetische verhalen over ideale slachtoffers

Aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw werd in Europa, de Verenigde Staten en andere delen van de wereld campagne gevoerd tegen de handel in ‘blanke slavinnen’: meisjes en jonge vrouwen die tegen hun wil werden geprostitueerd door gewetenloze handelaars. Bestrijders van deze misstand illustreerden hun betoog met verhalen over slachtoffers die door misdadigers werden misbruikt (al dan niet nadat ze gedrogeerd waren), waarna hen als gevallen vrouw slechts een bestaan restte als prostituee. Het kon daarbij gaan om plattelandsmeisjes die een betrekking als dienstbode zochten in de grote stad, om immigrantes en om meisjes en vrouwen uit het stadsproletariaat, maar ook werd de indruk gewekt dat geen enkele (blanke) vrouw veilig was.⁹¹

91 De geschiedenis van het blankeslavinnenprobleem wordt in deze paragraaf geschetst aan de hand van de overzichtsstudies van Bristow 1977, 1982; Chaumont 2009; Jazbinsek 2002. Zie over Nederland De Vries (1997). Over de continuïteit in retorica over blankeslavinnenhandel en hedendaagse vrouwenhandel: Doezema 1999; Irwin 1996; Soderlund 2005; De Vries 1999; Weitzer 2007.

Prostitutie werd getypeerd als een probleem van kwetsbare blanke vrouwelijke slachtoffers en georganiseerde bendes handelaren, waarin Joden en mediterrane mannen sleutelposities bekleedden. Het gevaar dreigde op knooppunten van mobiliteit en consumptie (Olund 2009): in havens waar immigranten arriveerden, rond stations en in warenhuizen, *dance halls*, bioscopen, overdekte schaatsbanen en ijssalons – de *ice cream parlor* was destijds in de VS een nieuw soort eetgelegenheid, gedreven door mediterrane immigranten (Ellis 2009). Achter de verlokkelijke façades van deze oorden verborgen zich volgens de campagnevoerders de poorten van de hel.

De eerste slag in dit zedelijkheidsoffensief vond plaats in Brussel, waar zich de affaire van de ‘Engelse meisjes’ afspeelde. Dit schandaal maakte het label *blankeslavinnenhandel*, dat al sinds de jaren zeventig van de negentiende eeuw bestond, toonaangevend in het discours over prostitutie:

With the explosive revelation in late 1879 that English girls were being held captive in Brussels brothels, ‘white slavery’ firmly and permanently took on the connotation of the abductor and the hypodermic syringe. (Bristow 1977:86)

Het ging in Brussel om negen meisjes en vrouwen, van wie zeven tussen de 18 en de 20 en twee tussen de 16 en de 18 jaar oud. Slechts één, Louise Hennessey, voldeed aan alle stereotypen van jeugd en maagdelijkheid. Desondanks werd zij niet als uniek, maar juist als typisch slachtoffer opgevoerd (Chaumont 2009:28).

De volgende mijlpaal in de institutionalisering van het blankeslavinnenprobleem was de reeks artikelen uit 1885 van de Londense journalist W.T. Stead, ‘The Maiden Tribute to Modern Babylon’ – ik kom op zijn werk terug in paragraaf 5.4.2 en beschrijf hier de gevolgen. Stead's onthullingen over de onteerde dochters van de Engelse arbeidersklasse leidden in datzelfde jaar tot een demonstratie van meer dan honderduizend mensen in Hyde Park (een kwart miljoen, werd zelfs gezegd). In de stoet werden wagens vol in het wit geklede maagden meegevoerd die spandoeken droegen met de tekst: ‘The innocents, will they be slaughtered?’ (Bristow 1977:113).

Onder deze pressie namen het Britse Hoger- en Lagerhuis in 1885 de Criminal Law Amendment Act aan, die het strafbaar stelde om meisjes te ronselen voor prostitutie door middel van drogering of bedrog. De wet verhoogde bovendien de *age of consent* van 13 naar 16 en omvatte ook andere maatregelen tegen onvrijwillige prostitutie. Ook gaf de campagne van Stead de stoot tot de oprichting van de National Vigilance Association, een burgerbeweging die zou toezien op de naleving van de wet.

Na de eeuwwisseling kreeg het blankeslavinnenprobleem ook in de VS wettelijke erkenning. De White Slave Traffic Act van 1910, beter bekend als de Mann Act, verbood het om vrouwen over staatsgrenzen te transporteren met immorele bedoelingen. Het euvel van de handel in blanke slavinnen kreeg in deze jaren niet alleen juridische status, maar ook wetenschappelijke, doordat morele kruisvaarders een verbond sloten met sociologen, wat resulteerde in de onderzoeken van Kneeland (1913, over

New York) en Flexner (1914, over Europa), die werden gefinancierd door de Amerikaanse filantroop John D. Rockefeller jr. (Chaumont 2009:40).

Het slotstuk van de internationale institutionalisering van het probleem was de erkenning door de Volkenbond, de voorloper van de Verenigde Naties. Na vier jaar onderzoek publiceerde een Volkenbondcommissie in 1927-1928 een rapport waarvan de strekking doorwerkt in het VN-verdrag tegen mensenhandel uit 1949. Hierna verdween het onderwerp uit de actualiteit, maar vooral na de val van de Muur in 1989 keerde het weer terug in politiek, strafrechtspleging en media (Chaumont 2009:6-7).

De onthullingen van Stead vonden ook weerklank in Nederland. In 1885 bood de Nederlandsche Vrouwenbond tot Verhooging van het Zedelijk Bewustzijn de regering een petitie aan met de handtekeningen van meer dan 15.000 vrouwen die aandrongen op maatregelen tegen de vrouwenhandel (Bossenbroek & Kompagnie 1998:168; De Vries 1997:245). Deze Vrouwenbond was in ons land een van de belangrijkste claimsmakers op het gebied van prostitutie, vrouwenhandel en zedelijk gevaar voor meisjes. Dit gevaar dreigde vooral in de heterosociale ruimte van stations en andere openbare ontmoetingsplaatsen. Op straat loerden gewetenloze handelaars op naïeve werkzokkende meisjes, die vaak van het platteland voor het eerst in de stad kwamen (De Vries 1997:123-125).

Dat alle meisjes en vrouwen er goed aan deden om in de openbare ruimte op hun hoede te zijn, blijkt uit het volgende artikel (*Nieuwe Tilburgsche Courant*, 14 apr. 1913). De gevaren begonnen al bij de voordeur: elke vreemdeling kon een heks zijn met een vergiftigde appel.

Verscheidenheden. De handel in jonge meisjes.

Onlangs werd ons het volgende als waar verteld: Terwijl een leerares van een kostschool met de pansionnaires in een patisserie was, viel daar een dame flauw. De leerares en de jonge meisjes verleenden onmiddellijk hulp en toen de dame weer kon vertrekken, verzocht zij de leerares of een van de meisjes haar even mocht thuisbrengen, welk verzoek werd ingewilligd. De leerling die medeging, moet nooit zijn teruggekomen. Wij staan niet in voor de waarheid van het verhaal, maar wij herinnerden ons de geschiedenis onwillekeurig, toen wij in het 'Berl. Tageblatt' lazen, dat in de Vereenigde Staten de handel in meisjes zoo toeneemt, en dat men zich van zulke geraffineerde middelen bedient, dat de Amerikaansche vereenigingen voor vrouwenbescherming het noodig achtten in alle stations en tramwagens plakaten te doen aanbrengen, waarin aan jonge meisjes in een aantal voorschriften wordt verteld, wat zij niet moeten doen. Het eerste daarvan luidt: Een jong meisje moet onder geen voorwaarde op straat blijven staan, om een vrouw, die schijnbaar voor haar voeten flauw valt, te helpen. Zij doet beter een

politieagent te roepen, die dan de noodige hulp kan verlenen. Het flauwvallen behoort dus blijkbaar tot de voorkomende trucs.

Onder de andere voorschriften, lezen wij: Een jong meisje moet nooit antwoord geven, wanneer zij door een onbekende wordt uitgenodigd tot een bezoek aan de Zondagsschool of een bijbellezing, ook niet wanneer deze uitnodiging geschiedt door een in geestelijk gewaad.

Een jong meisje moet nooit een onbekende begeleiden, ook niet, wanneer deze de kleeding van een zuster van barmhartigheid draagt. Zij moet evenmin vertrouwen schenken aan personen, die haar vertellen, dat een van haar naaste bloedverwanten slachtoffer is geworden van een ongeval, wat eveneens tot de veel voorkomende trucs behoort

Een jong meisje moet verder onvoorwaardelijk vermijden chocolade of andere lekkernijen aan te nemen of aan bloemen te ruiken, welke haar door een onbekende worden aangeboden. Ook moet zij van rondtrekkende kooplieden nooit bonbons of parfumerieën koopen, daar deze zaken narcotische middelen kunnen bevatten.

Het blijkt wel duidelijk uit deze waarschuwingen dat de taak der vereenigingen tot bescherming van jonge meisjes steeds moeilijker wordt en niet minder moeilijk wordt het voor de opvoeders vast te houden aan het standpunt hun pupillen onwetend te laten.

De journalist gebruikt hier de argumentatiestijl die Donovan (zie § 2.5.2) karakteriseert als ‘voorwaardelijk’ of ‘instrumenteel’ geloof: ‘Wij staan niet in voor de waarheid van het verhaal’, maar het strookt met andere berichten die wel uit betrouwbare bron komen en het bevat een behartigenswaardige moraal.

Behalve voor ontvoeringen door vreemden waarschuwden de zedelijkheidsbeschermers ook tegen wat we nu loverboypraktijken zouden noemen. Het volgende vignet komt uit een Vrouwenbondbrochure uit 1908:

Een meisje zat op een bank van het station Hollandsche Spoor te weenen. Op de vraag wat haar deerde, verhaalde zij dat zij zoo ongelukkig was omdat zij een baby verwachtte. Ze was eenigen tijd geleden ‘uitgeweest’ met een der Turken, die met allerlei snuisterijen den boer opgaan; men treft ze veel op de stations aan. (De Vries 1997:132)

Het meisje laat zich niet redden door de Bond en zoekt ‘vrijwillig’ haar toevlucht in een bordeel. Toch is dit volgens de brochure geen bewuste keuze, omdat zij een der ‘ontoerekenbaren’ is. Het typische slachtoffer was volgens de Bond niet bij machte om zelf bewust seksuele keuzes te maken (De Vries 1997:132-133).

Deze ‘machteloze’ prostituee verving in het vertoog van feministen en andere onzedelijkheidsbestrijders de ‘slechte’ prostituee uit de periode daarvoor, die met haar verleidelijke uitstraling het morele fundament van het gezinsleven bedreigde. ‘Prostitutie werd [...] vrijwel uitsluitend gezien als een directe of indirecte vorm van dwang.’ (De Vries 1997:27). De blanke slavin werd het gezicht van het prostitutieprobleem: een vrouw die gedwongen werd om zich te prostitueren door bedrog en geweld. En, mocht dat nodig zijn, dan werden de laatste resten zelfbewustzijn en vrije wil verdoofd met heimelijk toegediende drugs.

Deze stereotypering lijkt destijds algemeen aanvaard te zijn. Kritiek zoals in het volgende citaat van de Franse onderzoeksjournalist Albert Londres is schaars. ‘Jusqu’à ce jour,’ schreef Londres in 1927 in *Le Chemin de Buenos Aires (La traite des blanches)* ‘on n’a voulu voir dans cette question que les cas exceptionnels. Le roman. Le roman de la jeune fille trompée. Cela fait une bien belle histoire à faire pleurer les mères. Ce n’est qu’une histoire’ (1927:248). Londres betoogde dat ontvoerde maagden zeldzaam waren en dat de ellende waar de vrouwen aan wilden ontsnappen een groter probleem was dan de prostitutie zelf.

Dergelijke kritische geluiden waren vaker te horen in deze jaren, maar het bleven uitzonderingen. Deze keuze voor melodrama boven sociale kritiek is al aanwezig in de journalistieke teksten die cruciaal waren voor de erkenning van het blankeslavinnenprobleem, de reportages van William T. Stead. Stead schiep echter meer dan een stereotiep slachtoffer, hij creëerde ook een modern journalistiek ethos.

5.4.2 Het journalistieke ethos en pathos van W.T. Stead

Vernieuwende journalistieke retorica vormde de sleutel tot het succes van ‘The Maiden Tribute of Modern Babylon’ (1885), de artikelenreeks in de *Pall Mall Gazette* waarmee de Engelse journalist en *moral crusader* W.T. Stead het zedelijkheidsoffensief tegen gedwongen prostitutie het beslissende momentum gaf. Steads pamflet verscheen ook in Nederland, als *Blanke slavinnen. De handel in meisjes in de XIXe eeuw*.⁹²

Het ‘gedrogeerd & misbruikt’-motief komt er herhaaldelijk in voor. Zo vertelt een gewezen bordeelhoudster: ‘Ik of mijn meisjes lokten versche dienstmeisjes naar binnen en hielden ze zoo lang aan de praat, tot het te laat werd, dat ze thuis niet meer werden binnengelaten en dan was een beetje *snuif* in haar bier voldoende om ze even later te kunnen ruïneeren.’(p. 12) Behalve *snuif*, aldus deze vrouw, gebruikten de ronselaars ook chloroform en laudanum, een vloeibaar mengsel van alcohol en opium.⁹³

92 Ik citeer uit de derde druk, in Arnhem-Nijmegen uitgegeven door E. & M. Cohen, [z.j.]. Het Engelse origineel is beschikbaar op de W.T. Stead Resource Site, www.attackingthediabol.co.uk.

93 Meer voorbeelden van het verhaalmotief zijn te vinden op pp. 8, 9, 18 (‘Zij was eerst rusteloos, doch onder den invloed van chloroform ging dit dra heen’), 20 (‘Zoo mogelijk wordt zij dronken gemaakt en als zij ontwaakt is het noodlottige geschied’), 22, 40 (‘Tot wanhoop gebracht, neemt zij den aangeboden drank, waarin men vooraf wat *snuif* heeft gedaan en als zij met ene razende

Zo bevat *The Maiden Tribute* menig schokkend verhaal, maar de grootste ophef verwekte Stead doordat hij de dertienjarige Eliza Armstrong van haar moeder kocht voor de somma van vijf pond. Zo toonde hij aan dat blankeslavinnenhandel echt bestond. Het leverde hem geweldige kopij op en drie maanden gevangenisstraf – hij was, ironisch genoeg, zelf de eerste die veroordeeld werd op grond van de wet tegen meisjeshandel die op zijn aandringen was aangenomen.⁹⁴

Stead (1849-1912) was een journalistieke vernieuwer. Hij praktiseerde een ‘New Journalism’, gekenmerkt door een persoonlijke stijl, alleedaagse taal en een overvloed aan schilderachtige details, dat zijn verhaalvorm ontleende aan de goedkope zondagskranten zoals *News of the World*, die al sinds de jaren veertig van de negentiende eeuw over seks en misdaad schreven in het narratieve idioom van populaire literatuur. Stead gebruikte als een van de eersten illustraties bij nieuwsartikelen en wordt bovendien gezien als de uitvinder van het tussenkopje (Örnebring 2006:855). En die tussenkopjes mochten er zijn. Enkele voorbeelden uit *Blanke slavinnen*: ‘De bekentenis van een bordeelhouder’, ‘Hoe onwillige meisjes gedwongen worden’ en ‘Ik bestel vijf maagden’.

Deze retorische middelen maakten het nieuws sensationeler, maar dat was voor Stead een geuzennaam. Stead gebruikte hyperbolen en andere retorische middelen om het gemoed van zijn publiek te bewerken voor de goede zaak. Hij verdedigde zich als volgt – een fraai voorbeeld van grenswerk – tegen de aantijging van sensatiebejag:

The sensationalism which is indispensable is sensationalism which is justifiable. Sensationalism in journalism is justifiable up to the point that it is necessary to arrest the eye of the public and compel them to admit the necessity of action. When the public is short-sighted - and on many subjects it is a blear-eyed public, short-sighted to the point of blindness - you need to print in capitals. [...]
It would not be difficult to maintain that nothing can ever get itself accomplished nowadays without sensationalism. [...] In politics, in social reform, it is indispensable. (‘Government by Journalism’, 1886)

Het argument dat Stead hier gebruikt om zijn beroep op het pathos te rechtvaardigen, is klassiek: ook Quintilianus betoogde al dat emotionele technieken noodzakelijk kunnen zijn in dienst van waarheid, rechtvaardigheid en algemeen belang (Leeman & Braet 1987:65).

hoofdpijn uit hare bewusteloosheid ontwaakt, is zij voor haar leven ongelukkig gemaakt’), 41 (‘In het bier dat zij gebruikte was blijkbaar een slaapdrank gemengd [...]’), 41 (‘[...] eer de tweede avond voorbij was, had hij haar bedwelmd en onteerd’), 42 (‘De meisjes worden naar deze huizen gelokt als dienstboden, bedwelmd of dronken gemaakt en onteerd [...]’), 42 (‘Men diende haar een slaapdrank toe en toen zij bewusteloos was, onteerd [...]’ [sic]), 51, 53.

94 Mijn voornaamste bronnen over Stead en ‘The Maiden Tribute’ zijn Örnebring 2006 en Walkowitz 1992:81-134. Zie verder De Vries 1997:150 en Bourke 2007:121-122, 221-222.

Steads campagnejournalistiek maakte school, ook in Nederland (Wolf 2009:35). Hij ging er prat op dat hij journalistiek had gemaakt tot ‘a living thing, palpitating with actuality, in touch with life at all points’ (Wijffjes 2004:32-33). In nieuwssociologische termen: hij eigende zich de positie toe van primaire *claimsmaker*. Hij wilde met zijn geëngageerde human interest-verhalen het prostitutiebeleid beïnvloeden, en met succes: zijn campagne leidde tot aangescherpte wetgeving (Örnebring & Jönsson 2008:31-32; Walkowitz 1992:82-83) en vond ook in het buitenland weerklank.

Een deel van Steads succes bij het publiek school in zijn gebruik van elementen van (pulp)fictiegenres van zijn tijd, met name het melodrama en pornografie. Melodramatisch zijn de personages van onschuldige deernen en verdorven aristocraten, evenals de democratische moraal, die zich keert tegen machtsmisbruik door hoge heren (Walkowitz 1992:85-94). Uit de Victoriaanse pornografie leende hij de sadistische taferelen (o.c., p. 97).

Door andere bronnen te gebruiken dan andere media en door die bronnen te presenteren als betrouwbaarder dan de gangbare, kon Stead andere verhalen vertellen en gaf hij groepen een stem die elders geen podium kregen.⁹⁵ Stead populariseerde het interview (Örnebring 2006:855) en liet prostituees, bordeelhouders en vrouwenhandelaars uitgebreid aan het woord in een tijd waarin andere nieuwsmedia het hele onderwerp prostitutie negeerden en waarin het interview nog gold als een dubieuze Amerikaanse nieuwigheid (o.c., 861-863).⁹⁶

Stead gaat prat op zijn bronnengebruik: hij had zijn verhalen ‘niet van hooren zeggen of volgens gerucht, doch door mijn eigen persoonlijk opgedane kennis.’ (p. 6). Herhaaldelijk benadrukt hij ook dat hij verhalen persoonlijk heeft nagetrokken: ‘Bij onderzoek bevond ik haar verhaal volkomen betrouwbaar’ (p. 22).

Steads retoriek benadrukte de onschuld van de slachtoffers. Het motief ‘gedrogeerd en misbruikt’ was daarin een van de vaste topen. Stead was zich ervan bewust dat de ideale slachtoffers die hij op de voorgrond plaatste uitzonderingen waren, en geeft terloops toe dat de meerderheid van de Londense prostituees *niet* bestond uit willoze slachtoffers. Zijn ideale slachtoffer was een hyperbool:

Tot juist begrip geef ik toe dat de overgrote meerderheid van haar die in Londen op de straat worden gevonden, daar niet gekomen zijn door sluw geweld. De

95 ‘A key criterion for whether a particular media text or set of texts can be considered a contribution to an alternative public sphere lies in the actors present both in the text and in the production of the text. Who gets to have a voice in the public sphere? And how is this voice discursively constructed?’ (Örnebring 2006:861)

96 Ook in Nederland was interviewen in deze tijd nog een controversiële techniek: volgens een pershandboek uit 1885 beschouwde de een het als een inbreuk op de persoonlijke vrijheid, maar zou het ook een geschikt middel kunnen zijn voor de verspreiding van de meningen van ‘mannen van betekenis’ (Van der Meulen 1885:31-32).

meeste vrouwen vallen door de verleiding van individuën of door de verzoeking waarin de rijke booswicht de arme kan brengen. *Doch er is een minderheid, die [...] het slachtoffer is van geweld [...] Enkelen* worden eenvoudig in den valstrik gelokt, opgesloten en onteerd, hetzij wanneer zij onder den invloed van drank zijn ofwel na een langdurige worsteling in een gesloten kamer, waar de zwakkere bezwijkt voor de overmacht. (p. 8, mijn cursivering)

Op dit punt verschilt Stead van de Amerikaanse onderzoeksjournalisten die honderd jaar later werden bestudeerd door Ettema & Glasser (1988, 1998): deze beriepen zich voor de selectie en presentatie van de slachtoffers in hun reportages op objectiviteit – zij rapporteerden de ‘feiten’, niet meer en niet minder. Objectiviteit werd echter pas een kernelement van het journalistieke ethos in de jaren na Stead, die overleed in 1912.⁹⁷ Ondanks de huidige nadruk op objectiviteit is het ethos van Stead niet dood: in Nederland toonden de onthullingsjournalisten Alberto Stegeman en met name Peter R. de Vries (Reijnders 2005, 2006) met hun undercoveroperaties en campagnes tegen misstanden zich zijn waardige opvolgers.

Het voorbeeld van Stead laat zien hoe een journalist zijn ethos kan inzetten als middel om het publiek te overtuigen van de waarheid van zijn verhalen. Hij beriep zich op eigen waarneming en op de betrouwbaarheid van andere bronnen die de onderwereld van de prostitutie uit eigen ervaring kenden. Vanuit het perspectief van *logos* vertegenwoordigen Stead en andere kruisvaarders het fervente geloof uit de typologie van Donovan: zij hameren op tastbare bewijzen voor een groot onrecht. Op den duur kwamen hun betrouwbaarheid en argumentatie echter meer en meer bloot te staan aan kritiek.

5.4.3 Journalistiek grenswerk en debunking

Verhalen over bedwelmde en onteerde meisjes vonden niet overal geloof. Na de aanvankelijke successen van de zedelijkheidskruisvaarders ontstond na 1910 ook twijfel aan het verhaal over de blanke slavinnen en het alom dreigende gevaar van mannen met gedrogeerde lekkernijen.

97 In een boek over sagen mogen de omstandigheden waaronder Stead de dood vond niet onvermeld blijven. In een kort verhaal uit 1886 beschreef hij een scheepsramp waarbij door gebrek aan reddingsboten het aantal slachtoffers onnodig hoog was; in een noot voegde hij eraan toe dat dit een reëel probleem was, dat in de toekomst nog vele levens zou eisen. In 1892 schreef Stead een verhaal waarin een trans-Atlantisch schip zinkt na een aanvaring met een ijsberg. De hoofdpersoon wordt gered door het schip *Majestic* van de White Star Line, onder bevel van kapitein Edward J. Smith. Schip, kapitein en rederij bestonden echt. Twintig jaar later was Smith de kapitein van een ander schip van de White Star Line, de *Titanic*. Stead was een van de passagiers. Op de avond van 14 april 1912 genoot Stead een diner van twaalf gangen en vertelde opgewekt sterke verhalen, waaronder dat van een vervloekte mummie in het Brits Museum. Die nacht zonk de *Titanic*. Stead kwam om bij de ramp (Lockhurst 2012; Polidoro 1998:40-42).

Tekenend voor deze scepsis is Shaws toneelstuk *Pygmalion*, dat in 1914 in première ging, en dat bedoeld was als een parodie op W.T. Stead en zijn campagne (Marshik 2000): zoals Stead de maagdelijke arbeidersdochter Eliza Armstrong voor vijf pond kocht van haar ouders, ontfermt de gentleman Henry Higgins zich over Eliza Doolittle, de dochter van een vuilnisman, die haar voor dezelfde som geld aan hem afstaat. Als Higgins Eliza een chocolaatje aanbiedt, schrikt ze: ‘How do I know what might be in them? I’ve heard of girls being drugged by the like of you.’ Haar reactie is overdreven, wil Shaw zeggen, net als de verhalen van zedelijkheidsapostelen over gedrogeerde chocola (Marshik 2000:329).

Die verhalen waren in deze tijd in Engeland onderwerp van een strijd tussen autoriteiten: hoewel het hoofd van Scotland Yards White Slavery Bureau, Frederic Bullock, verhalen over nepverpleegsters in warenhuizen en meisjes die op straat werden gechloroformeerd geruchten noemde, ontvingen de vijfduizend Londense telefonisten in 1913 een officiële waarschuwing voor gedrogeerde chocolaatjes (Bristow 1977:192-193).⁹⁸

In dit debat vielen debunkende journalisten ethos en logos van de morele kruisvaarders aan. De argumenten voor en tegen de betrouwbaarheid van ‘gedrogeerd en misbruikt’-verhalen zijn traditioneel. In het onderzochte materiaal, dat meer dan een eeuw beslaat, keren telkens dezelfde argumenten terug, argumenten die bovendien ook in discussies over andere verhalen een rol spelen.

De *believers* en hun bronnen waren volgens debunkers onbetrouwbaar. Waarschuwingen van christelijke vrouwenverenigingen konden worden gepresenteerd als behartigenswaardige raadgevingen van eerbiedwaardige instellingen, maar ook als ‘pamfletten’ waarvan de inhoud niet door de autoriteiten werd bevestigd. Zo werd de vermaning om nooit bloemen, parfum of snoep aan te nemen van vreemden, omdat die geschenken drugs zouden kunnen bevatten, in de Australische *Barrier Miner* (Broken Hill, New South Wales) van 30 april 1913 nog gebracht als een serieuze waarschuwing, onder de driedubbele kop ‘Warning to girls. “Be cautious with strangers.” Men and chocolate lollies.’ Borg voor de waarheid stond de liefdadigheidsvereniging.

Dezelfde waarschuwingen worden een half jaar later echter in een andere Australische krant, de *Brisbane Courier*,⁹⁹ geridiculiseerd als ‘geruchten’, veroorzaakt door een angstaanjagend pamflet dat de fantasie van meisjes op hol liet slaan. Dat

98 In 1929 deden in Engeland nog steeds verhalen de ronde over meisjes en vrouwen die in het openbaar vervoer of in bioscopen met injectienaalden in hun dij werden geprikt. Ook werd verteld over een oud vrouwtje dat om hulp vroeg bij het oversteken en dan haar slachtoffer curare toediende met een naald die verborgen zat in een holle ring (Bristow 1977:197). In de jaren dertig had het verhaal in Engeland nog zo’n overtuigingskracht dat de Gaumont-British Picture Corporation in 1935 een vertrouwelijk memo stuurde aan bioscoopdirecteuren met een waarschuwing over de mogelijkheid van drogering en de raad om als een meisje onwel werd de politie of een arts erbij te halen (Brown & Barrett 2002:97-98).

99 The ‘White slave’ traffic. Some inquiries, and the result. *The Brisbane Courier*, 30 okt. 1913, p. 9.

meisjes en jonge vrouwen zouden zijn ontvoerd uit warenhuizen in Brisbane en dat nette heren kleine meisjes zouden hebben gelokt, is volgens betrouwbare bronnen absoluut onwaar: ‘Inquiry at the office of a prominent police official by a “Courier” representative showed that there was little truth in the rumours.’ De ‘paniek’ bleek aangeblazen door een alarmerend, maar ongefundeerd pamflet.

Tegenover de angstaanjagende verhalen van het pamflet stelt de krant tot slot een relativiserende anekdote uit onverdachte bron (‘the following story is vouchsafed for by a prominent police official’), die het stereotype van het maagdelijke slachtoffer belachelijk maakt: een oude vrijster van in de vijftig zag in de aanwezigheid van de gevreesde verleiders juist een uitgelezen kans en sprak op straat een onbekende heer aan. Wilde hij haar niet uitnodigen voor een autoritje? Had hij dan geen briefje dat ze moest bezorgen bij een onbekend adres? Of een gedrogeerde lollie? Maar helaas: ‘[...] this and subsequent other questions brought forward a negative answer, with the result that the lady turned away, regretting having to pass the remainder of her days as an “old maid.”’

Het gebrek aan ondersteuning door politie en justitie is een veelgebruikt argument van debunkers. Jonge blanke vrouwen in Toronto werden in 1911 door een populistisch weekblad gewaarschuwd voor het ‘gele gevaar’: medewerkers van Chinese wasserijen die hen oosterse schatten lieten zien en kopjes gedrogeerde Chinese thee aanboden. ‘A drowsy feeling [ensues], and when she returns to her senses the evil deed has been consummated.’ Een historicus noemt dit een *mythe* en geeft de pers de schuld: ‘Remarkably, no charges of sexual assault were filed against Chinese men in the late nineteenth or early twentieth century in Toronto. The myth of Chinese men drugging and seducing white women into sexual slavery was fuelled by scandal-mongering journalism, not by court reports’ (Strange 1995:155).¹⁰⁰

In een ingezonden brief in *The Times* (30 mei 1932) beroept dr. Letitia Fairfield zich op hetzelfde argument: de politie kan verhalen over verdovende injecties in bioscopen niet bevestigen, evenmin als zij dat in 1912 en 1913 kon, toen dezelfde verhalen de ronde deden (Brown & Barrett 2002:98-99). Ook de traditie wordt hier dus gebruikt als argument tegen de waarheid.

Een ander argument uit het arsenaal van de debunkers is dat de verhalen ongehoorzaam zijn omdat degenen die erin geloven dat zijn. Vermeende slachtoffers werden en worden beticht van liegen om eigen misstappen te verbloemen. Al in 1909 schreef de Amerikaanse journalist George Kibbe Turner: ‘[...] the tale of drugging is almost invariably a hackneyed lie – the common currency of women of the lower world, swallowed with chronic avidity by the sympathetic charitable worker’ (Turner 1909).

100 Geciteerd naar bericht van Brian Chapman op Snopes UL Mailing List, 24 juni 2006.

Het hele citaat:

The American-bred Jewish girl does not attend the ‘Castle Garden’ dancing academies for ‘greenhorns.’ Generally she is able to take dancing lessons, and her dancing is done at weddings or balls. A large number of these balls are given by the rising young political desperadoes, who form for the East Side girls local heroes, exactly as the football captains do for the girls in a college town. The cadets,¹⁰¹ who make up these men’s followers, become acquainted with the girls upon the street at noon hour or at closing time, when the young toughs hang about the curbs, watching the procession of shop-girls on the walks. Nothing is more natural than the invitation to the ball; and nothing is more degrading than the association, at these balls, with the cadets and their ‘flashy girls’.

There is liquor at these dances, which plays its part in their influence; but *the tale of drugging is almost invariably a hackneyed lie* – the common currency of women of the lower world, swallowed with chronic avidity by the sympathetic charitable worker. The course of a girl frequenting these East Side balls is one of increasing sophistication and degradation. At its end she is taken over by the cadet by the offer of a purely commercial partnership. Only one practical objection to the life remains to her – the fear of arrest and imprisonment.) (Turner 1909; mijn cursivering)

Een variant hierop is dat de vermeende slachtoffers onbewust onwaarheden vertellen omdat zij hysterisch zijn. We zullen in het volgende hoofdstuk zien hoe de *New York Times* vermeende slachtoffers van verdovende injecties presenteerde als labiel en daardoor onbetrouwbaar. Het oordeel ‘hysterisch’ is bij uitbreiding ook toegepast op het hele fenomeen van de blankeslavinnenhandel. Dit was volgens de Duitse historicus Jazbinsek een ‘hysterische Epidemie’ en ‘[...] ein schrecklicher Irrtum, der die öffentliche Aufmerksamkeit auf ein Pseudo-Problem gelenkt und dadurch andere, realere Probleme aus dem Blickfeld gedrängt hat [...]’ (2002:88).

Ten slotte beroepen debunkers zich graag op toxicologische en praktische bezwaren tegen het ‘gedrogeerd en misbruikt’-scenario. De Amerikaanse essayist Evans (1955:232-233) doet verhalen over vrouwen die in bioscopen het slachtoffer werden van verdovende injecties af als sagen (‘legends’): de enige drug die zo snel werkt, is volgens Evans pentothal, en dat moet intraveneus worden geïnjecteerd – probeer dat maar eens in een donkere bioscoop en door de kleren van het slachtoffer heen! Ook oudere verhalen over de ‘Mickey Finn’, een gedrogeerd drankje, karakteriseert hij als sagen. De drug in kwestie, chloraalhydraat, heeft een misselijkmakende smaak die je niet eenvoudig maskeert, aldus Evans.

101 Pooiers.

We zullen in de volgende twee hoofdstukken zien dat deze retorische zetten ook werden gebruikt door de *New York Times* in 1913 en in de krantenberichten en online discussies over verkrachtingsdugs in het afgelopen decennium.

5.5 Besluit: een onomstreden onschuldstoop

Uit deze historische inventarisatie blijkt dat verhalen met het motief ‘gedrogeerd en misbruikt’ met uiteenlopende waarheidsclaims voorkomen in diverse genres, waaronder nieuws, essays over volksgeloof, folkloristische studies, informele conversatie, en moppen. Deze verhalen worden verteld op officiële en vernaculaire velden. Puur ‘volks’ zijn verhalen die dit motief bevatten niet: hun verbreiding in informele conversatie is verbonden met hun verbreiding in meer formele en elitaire genres.

De verhalen worden retorisch geconstrueerd als ongeautoriseerde of geautoriseerde kennis: de eerste wordt gepresenteerd als vals of op zijn minst onbetrouwbaar, niet gebaseerd op erkende kennisbronnen, circulerend in informele circuits, de tweede als waar, betrouwbaar, gebaseerd op erkende bronnen en verspreid door nieuwsmedia. Bij de analyse van deze retorica lag de nadruk in dit hoofdstuk op het officiële discours, met name dat van de nieuwsmedia. Vernaculaire uitingen worden gefilterd door deze officiële kanalen.

De retorische middelen waarmee de waarheid en waarde van deze verhalen wordt geconstrueerd, vertonen een aantal terugkerende patronen.

Retorica van de waarheid

In de retorische constructie van ‘gedrogeerd en misbruikt’-verhalen als waar of onwaar spelen de overtuigingsmiddelen ethos en logos de hoofdrol.

Degenen die campagne voerden tegen de blankeslavinnenhandel en daarbij onder meer verhalen over gedrogeerde en geprostitueerde meisjes en vrouwen inzetten als overtuigingsmiddel, maakten veel werk van hun ethos: zij presenteerden zich als betrouwbaar, want goed ingelicht op basis van rapporten en contacten in het veld, en met de beste, altruïstische intenties. De Londense activist en journalist W.T. Stead, hier opgevoerd als exemplarisch voor andere morele kruisvaarders, versterkte zijn ethos door zijn betoog in de *Pall Mall Gazette* (1885) te presenteren als een ooggetuigeverslag. Mogelijke verwijten dat hij prostituees en souteneurs als bron gebruikte, pareerde hij door te betogen dat hij alles zelf had nagetrokken. Ook verwijten van sensationisme wees hij af, met een beroep op een groter goed: hij moest wel schreeuwen om gehoord te worden.

Dit grenswerk werd ook gebruikt door journalisten die zich sceptisch uitten over vermeende gevallen van drogering en misbruik. Zij bagatelliseerden de status van de morele kruisvaarders en hun waarschuwingen (‘pamfletten’, ‘geruchten’) en zochten steun bij de autoriteit van politie, justitie en wetenschap, die de verhalen niet konden

bevestigen. Ook vallen zij de status van de slachtoffers aan: dit zijn in hun ogen geen onschuldige maagden, maar onzedelijke vrouwen en hysterica's.

Met welke categorie argumenten (*logos*) rechtvaardigden zij hun geloof of ongeloof? Van de drie geloofsstijlen die Donovan (2002, 2004) onderscheidt – fervent geloof, instrumenteel geloof en debunking – klinkt het fervente geloof het luidst in de onderzochte bronnen. Kruisvaarders zoals Stead claimen dat het kwaad van de blankeslavinnenhandel, waarvan de drogeringsgevallen deel uitmaken, een reëel en groot onrecht is dat zij met empirische bewijzen kunnen staven. Instrumenteel geloof (het gevaar is niet zeker maar wel plausibel) is zeldzamer. Debunkende argumenten worden vooral na 1910 naar voren gebracht, maar dit ongeloof is minder krachtig en georganiseerd dan het fervente geloof. Debunkers beroepen zich, zoals zij ook later zullen doen, op het gebrek aan ondersteuning door politie, justitie en wetenschap: er zijn weinig bewijzen voor gevallen van drogering en het is uit medisch oogpunt onwaarschijnlijk.

Het vierde geloofstype, ervaringsgeloof, is in deze periode niet afzonderlijk waarneembaar, omdat vernaculaire ooggetuigenverslagen van vermeende slachtoffers in het materiaal gemedieerd worden door andere, officiële bronnen. Weliswaar beroept Stead zich op zijn eigen undercover-ervaringen om de waarheid van zijn claims te ondersteunen, maar in de felheid van zijn geloof verschilt hij niet van andere morele kruisvaarders. In hoofdstuk 7 zal blijken dat hedendaagse forumbezoekers die de waarheid van het 'gedrogeerd en misbruikt'-scenario bepleiten op basis van hun eigen ervaring als slachtoffer een afzonderlijke geloofsstijl vertegenwoordigen.

Retorica van de waarde

Morele kruisvaarders gebruikten het 'gedrogeerd en misbruikt'-motief om het probleem van prostitutie en vrouwenhandel te typeren (*logos*) en om de gevoelens van hun publiek te beroeren (*pathos*). Het gegeven van bedwelming en misbruik benadrukte de onschuld van de (potentiële) slachtoffers: zij werkten niet uit vrije wil in de prostitutie, maar gedwongen; het misbruik voltrok zich volledig buiten hun wil en invloed. Meisjes en vrouwen 'die zoiets nooit uit zichzelf zouden doen' verloren door dwang van omstandigheden, geweld en drugs hun maagdelijkheid en waren daardoor veroordeeld tot een bestaan als prostituee.

Zo worden de slachtoffers retorisch gevormd naar het model van het ideale slachtoffer (Christie 1986). Zij verenigen trekken van Roodkapje en Sneeuwwitje: met de beste bedoelingen te ver van huis geraakt en belaagd door een boze wolf; bedrogen met een vergiftigde appel.

Het motief heeft echter ook retorisch nut voor iemand die het ethos van vermeende zedenslachtoffers in twijfel trekt: voor degenen die de geloofwaardigheid van de verhalen aanvallen, staan ze voor de leugenachtigheid of de zwakheid van geest van de slachtoffers; zij zijn niet gedrogeerd, maar hysterisch. Deze critici twijfelen dus niet

aan het ‘gedrogeerd en misbruikt’-motief als moreel ijkpunt, maar beweren dat de vermeende slachtoffers niet aan dit ideaal voldoen.

Dat vrouwen het zwakke geslacht zijn en leiding en bescherming behoeven, staat echter voor beide partijen in deze discussie buiten kijf; dit behoorde tot de *doxa*. *Believers* en *debunkers* zijn het erover eens dat bewegingsvrijheid en verantwoordelijkheid van vrouwen een belangrijk punt van zorg is. Een illustratie van deze overeenstemming is de volgende opinie van de Brit F. Sempkins, de secretaris van de National Vigilance Association (NVA), die ijverde tegen blankeslavinnenhandelaars, maar desondanks geen geloof hechtte aan verhalen over heimelijke injecties. Sempkins was van mening dat vrouwen en meisjes in de prostitutie terecht kwamen door morele zwakte, verkeerde vrienden en foute uitgaansgelegenheden:

Don't worry about druggings, or kidnappings, or mysterious strangers. But beware of mixing drinks; car rides with men you do not know very well; flashy company; unsavoury clubs and drinking places. (*Sunday Pictorial*, 3 juli 1938, geciteerd naar Brown & Barrett 2002:99)

Dit citaat echoot de herhaalde waarschuwing voor de gevaarlijke aantrekkingskracht van consumptie en mobiliteit in de heterosociale ruimte. Het ‘gedrogeerd en misbruikt’-motief kan retorisch begrepen worden als een hyperbolische verwoording van deze ambigue verlokkingen. De meisjes en vrouwen consumeren meer dan ze denken: er zitten drugs in hun drankje; de prikkels die ze zoeken in café en bioscoop blijken prikken van een injectienaald. Auto's en andere moderne vervoermiddelen brengen hen naar werk en vermaak, maar ook dit loopt uit de hand: ze worden niet alleen vervoerd, maar ook ontvoerd. Een bezoek aan een dancehall in New York kan eindigen in een bordeel in Buenos Aires.

